

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

# UZBEKISTAN

## LANGUAGE & CULTURE

# O'ZBEKISTON

2022 Vol. 2

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)

ISSN 2181-922X

# **O‘ZBEKISTON**

**TIL VA MADANIYAT**

# **UZBEKISTAN**

**LANGUAGE AND CULTURE**

2022 Vol. 2

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

**Bosh muharrir:** Shuhrat Sirojiddinov  
**Bosh muharrir o'rinbosarlari:** Zaynobiddin Abdirashidov  
Qosimboy Ma'murov  
**Mas'ul kotib:** Ozoda Tojiboyeva

### **Tahrir kengashi**

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jo'raqo'ziyev.

### **Tahrir hay'ati**

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

**Email:** uzlangcult@gmail.com  
**Website:** www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

**Editor-in-Chief:** Shuhrat Sirojiddinov  
**Deputy Editors in Chief:** Zaynabiddin Abdirashidov  
Kasimbay Mamurov  
**Executive secretary:** Ozoda Tajibaeva

### Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jurakuziyev.

### Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulvahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

**Email:** uzlangcult@gmail.com

**Website:** www.uzlc.navoiy-uni.uz

## MUNDARIJA

### Lingvistika

#### **Yorqinjon Odilov**

Jamiyat, til va madaniyat.....6

#### **Muhayyo Hakimova**

O'zbek tilida "holat" ma'noli abstrakt nomlar.....18

#### **Меҳмет Джан**

Прошлое и настоящее алфавитов, используемых в  
тюркских республиках.....31

#### **Surayyo Ziyotova**

"Mehrobdan chayon" da ifodalangan ijtimoiy-siyosiy leksikalar.....44

### **Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik**

#### **Bahodir Karimov**

O'zbek jadid nasri va Abdulla Qodiriy.....61

#### **Marg'uba Abdullayeva**

Paremik janrlarning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari  
(tarixiy-nasriy asarlar misolida).....72

#### **Nodira Egamqulova**

Turkistonda milliy matbuot, adabiyot va adabiy til.....89

### **Tarix. Manbashunoslik**

#### **Shamsiddin Kamoliddin, Shoiraxon Saidjabbor**

O'rta asr Samarqand bozorlari haqida yangi ma'lumotlar.....104

# CONTENT

## Linguistics

### **Yorkinjon Odilov**

Society, language and culture.....6

### **Muhayyo Hakimova**

Abstract nouns meaning "situation state" in Uzbek.....18

### **Mehmet Jan**

Past and present alphabets used in the Turkic republics.....31

### **Surayyo Ziyotova**

Socio-political vocabulary expressed in the work

"Mehrobdan chayon" .....44

## Literature. Translation studies

### **Bahodir Karimov**

Uzbek jadid prose and Abdulla Qadiri.....61

### **Marguba Abdullaeva**

Ideological and artistic properties of paremiological genres

(on the example of historical and prose works).....72

### **Nodira Egamkulova**

National press, literature and literary language in Turkestan.....89

## History. Source studies

### **Shamsiddin Kamoliddin, Shoirakhon Saidjabbor**

New data on the *bāzārs* of the medieval Samarqand.....104

ADABIYOTSHUNOSLIK. TARJIMASHUNOSLIK  
LITERATURE. TRANSLATION STUDIES

## O'zbek jadid nasri va Abdulla Qodiriy

Bahodir Karimov<sup>1</sup>

### Abstrakt

Ushbu maqolada jadid adabiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lgan nasriy asarlarga munosabat bildiriladi. Kichik va katta hajmli ayrim nasriy asarlarning g'oyaviy xususiyatlari tekshiriladi. Xususan, Abdulla Qodiriy ijodining ayrim qirralariga jadid adabiyoti kontekstida baho beriladi. Jadid adiblari, ayniqsa, ayni harakatning ilk pallasida yozgan nasriy asarlarida g'oyaviy-badiiy jihatdan o'zaro mushtaraklik, uyg'unlik kuzatiladi. O'zbek jadid adabiyoti ko'lami – kontesktida kuzatilayotgan Abdulla Qodiriy nasri – bu muhtasham nafosat qasri, ayni chog'da, har bir inson uchun ogohlik qo'ng'irog'i ekani haqida gap boradi.

**Kalit so'zlar:** *jadid adabiyoti, drama, hikoya, roman, pafos, obraz, poetik nutq.*

### Kirish

Odatda o'zbek jadid adabiyoti to'g'risida so'z ketganda ko'proq she'riyat va, ayniqsa, dramaturgiyadagi yangilanishlar borasida fikr yuritiladi. Holbuki, mumtoz o'zbek adabiyoti negizida asrlar bo'yi yashab kelgan epik tafakkur tarzi mohiyat e'tiboridan XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi jadidchilik harakati zamoniga kelib yangilandi.

Jadid nosirlari kimlar? O'zbek jadid nasriga xos tamoyillar nimalardan iborat? Qaysi o'zbek adibi o'z asarlari bilan poetik jihatdan yuksak bir martabaga ko'tardi? O'zbek jadid nasriga xos xususiyatlar qaysi asarlarda namoyon bo'ladi? Bunday savollarga javob kerak.

Ma'lumki, sho'ro zamonida juda ko'p o'rganilgan Hamza

---

<sup>1</sup>Karimov Bahodir Nurmetovich – filologiya fanlari doktori, professor, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

**E-pochta:** bahodirkarim66@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0002-9906-5183

**Iqtibos uchun:** Karimov, B. N. 2022. "O'zbek jadid nasri va Abdulla Qodiriy". *O'zbekiston: til va madaniyat* 2: 61-71.

(1889-1929) ijodiy merosida she'riy va dramatik asarlar bilan bir qatorda publitsistik maqolalar va nasriy asarlar ham mavjud. Uning 1915-yilda "Yangi saodat" asari alohida kitob holida bosilgan bo'lib, janrini muallif "milliy ro'mon" deb ko'rsatadi. Garchand hajm va voqelik qamrovi e'tiboridan zamonaviy romanlar mezoniga mos kelmasa ham unda jadid adiblari nasriga xos tamoyillar – ilm-ma'rifatga da'vat, jaholatni qoralash kabi jihatlar mujassam topgani kuzatiladi. Inson saodatga, albatta, teran tafakkur, bilim olish, ilm-ma'rifat orqali erishadi, degan fikr ilgari suriladi asarda. Zotan, bu g'oyaviy yo'nalish dastlabki "Padarkush" (Behbudiy), "Baxtsiz kuyov" (Abdulla Qodiriy) singari jadid dramalari mazmuniga ham mos keladi. H.H.Niyoziy "Yangi saodat" asarida Olimjon tarjimayi holi, bolaligi, o'qishi va, umuman, oilaviy-ijtimoiy muhitdan so'z ochadi. "Muallifning romandan ko'zlangan asosiy maqsadi "jaholat va g'aflat zindoni"dan "dunyoning haqiqiy mohtobi" ma'rifat gulzoriga yetaklashdir. Bunga erishishning birinchi omili insonlarda ilm-ma'rifatga rag'bat, muhabbat uyg'otish bo'lsa, ikkinchisi, o'quv muassasalarini davr talablari asosida tubdan o'zgartirish zaruratidir" [Milliy uyg'onish ... 2004, 392]. "Yangi saodat"ning ayni g'oyaga yo'lantirilganini kitob holida bosilgan asarning eng bosh sahifasi – titul varag'ida berilgan:

*"O'qub tahsili ilm ayla, maorif sharbatin yutkil,  
Taningni jahldan qutqor, g'ami millat bila o'tkil",*

degan jadidona bayt ham namoyon qiladi [Ниёзий 1980, 124].

Jadid adabiyotining boshqa bir namoyandasi Abdurauf Fitrat (1883-1938) ijodiga yuzlansak ham ushbu zamon - milliy uyg'onish davri nasriga munosib misollar topiladi. "Hind sayyohi" yoki "Munozara" asarida ijtimoiy-maishiy masalalar talqin qilinadi. "Munozara" Buxorodagi eng bahsli-tortishuvli masala jadid va qadim munosabatlariga bag'ishlangan bo'lib, adibning "jadidchilik qarashlari"ning ifodasi sanaladi [Болтабоев 2007, 138-142].

Hamza yoki Fitrat nasriga yaqin pafos Cho'lponning (1897-1938) ilk nasriy asarlariga ham xos. "Qurboni jaholat" [Sadoyi Turkiston 1914], "Do'xtur Muhammadiyor" hikoyalari jadid nasrining dastlabki namunalari sifatida qarash o'rinlidir. Jaholat odamlarni oxir-oqibatda halokat, falokat, fojea, qurbon bo'lishga olib boradi. Jaholatdan qutulishning birdan bir yo'li – ma'rifat, ziyo, albatta. Hikoyalar mohiyatiga singdirilgan jadidona kayfiyat shunday adabiy g'oya tomon yo'lantiriladi. Cho'lpon "Do'xtur Muhammadiyor" asarini adabiyotshunos-cho'lponshunos N.Karimov "bevosita I.Gaspirali ta'sirida yozilgani"ga urg'u beradi [Karimov 2003, 56].

Cho'lponshunos D.Quronov yozadi: "Cho'lponning shaxs va



ijodkor sifatida, xususan, nosir sifatidagi shakllanishi jadidchilik g'oyalari ta'sirida kechganki, adibning ilk ijodini ulardan ayro holda tushunish va baholash maholdir. Yozuvchining "Qurboni jaholat" va "Doktor Muhammadiyor" hikoyalarida kuzatilgan g'oyaviy-ma'rifiy didaktikaning ustuvorligi, xarakterlarning g'oya nuqtayi nazaridagina talqin qilinishi-yu baholanishi, mavjud voqelikning sentimental yoxud ratsionalistik inkori kabi qator xususiyatlar ham shundan dalolatdir" [Қуронов 2004, 358]. Haqiqatan ham, "Cho'lpon Muhammadiyor timsolida o'zining, jadidchilarning ijtimoy ideallarini mujassam etadi".

XX asrning 10-yillaridagi o'zbek jadid nasri yangilanayotgan nasr, aynan "jadid" so'zining lug'aviy ma'nosiga, jadidchilik harakati-ning adabiy-nazariy mohiyatiga mos kelar edi. Zero, biz sanab o'tgan Hamza, Fitrat, Cho'lpon kabi adiblar qatorida o'zbek jadid nasri tarixida Abdulla Qodiriy (1994-1938) ijodi alohida o'rin tutadi. Zotan, bu adib ijodining avvalida mavjud bo'lgan bir qancha she'rlari yoki "Baxtsiz kuyov" dramasida ilgari surilgan ma'rifatparvarlik g'oyalari dastlabki nasriy asarlarida ham bor edi, albatta.

Aslida, ijodi XX asrning 10-yillari bilan bog'liq yozuvchi-shoirilar borki, ularning ijodini jadidchilik harakati g'oya va tushunchalariga bog'lamasdan tugal talqin qilib bo'lmaydi. Jadidlar faoliyatida she'riy, dramatik va nasriy asarlarida millat uchun qayg'urish, millatni ilm-ma'rifatga da'vat, xurofot va bid'atdan uzoqlashuvga chorlash motivlari asosiy o'rinni egallaydi. Yuqorida eslatilgani Cho'lponning "Do'xtir Muhammadiyor", "Qurboni jaholat", H.H.Niyoziyning "Yangi saodat", "Uchrashuv", Fitratning "Hind sayyohi", "Munozara" va Abdulla Qodiriyning "Juvonboz" hamda "Baxtsiz kuyov" kabi asarlarida jadidona kayfiyat yetakchilik qiladi. Albatta, bu tip asarlarning maydonga kelishida, mutaxassislar to'g'ri ta'kidlaganidek, chetdan Qrim, Ozarbayjon va tatar jadidlarining ham ta'siri kuchli bo'ldi. Abdulla Qodiriyning o'zi bu xususda shunday yozadi: "1913-yilda chiqqan "Padarkush" pyesasi ta'sirida, "Baxtsiz kuyov" degan teatr kitobini yozib yuborg'onimni o'zim ham payqamay qoldim (1915-yilda). Yana shu yilda tatarlarda chiqib turg'on hikoya va romanlarga taqlidan "Juvonboz" otliq hikoyachani yozib, noshir topilmog'onidan, o'zim nashr qilib yubordim" [Қодирий 1996, 206].

Shu ma'noda Oybek: "Ilk asarlarida Abdulla Qodiriy tipik jadid edi. Ijodining birinchi davrlari ham burjua jadid adabiyoti va harakati bilan uzviy bog'liqdir. Asarlarining ideyasi jadidizm ideologiyasi bilan sug'orilgandir. Asarlarining mavzu-

lari, ideyalarigina emas, balki ularning formal tuzilishlari, badiiy xususiyatlari, darajalari ham jadid adabiyotining tipik namunalarini tashkil etadi” [Oʻzbek 1936, 3], deganda haqli edi<sup>1</sup>.

Oybek Abdulla Qodiriyning dastlabki sheʼrlari mohiyatini ham, “Juvonboz” va “Baxtsiz kuyov” nomli asarlarining gʻoyasini ham bevosita jadidchilikka bogʻlab tushuntiradi. “Juvonboz”-badiiy jihatdan yuksak emas, ammo unda Turkiston boylari va bolalari hayotining naqadar tubanlashib ketganligi namoyishi bor. “Turkistonning oʻz chirik odatlari – nasha, koʻknori, bachchabozlik, jaholat va boshqalar yetmaganday, mustamlakachi rus burjuaziyasi madaniyat nomi bilan mustamlaka xalqiga qimor-xona, alkagol, fohishaxonalar keltirildi” [Oʻzbek 1936, 4]. Insonni maʼnaviy tanazzulga olib boradigan bunday holatlar badiiy adabiyotda oʻz ifodasini topmasligi mumkin emas edi. Eslaylik, Behbudiyning “Padarkush” pyesasida aynan pivaxonalar bilan bogʻliq sahna bor. Yoki Choʻlponning “Kecha va kunduz” romanida Akbarali mingboshi va Miryoqub epaqa tez-tez borib turadigan, mustamlakachi ruslar tomonidan ochib qoʻyilgan fohishaxonani tasvirlaydigan epizodlar mavjud.

Abdulla Qodiriy esa haqiqatan ham, “Juvonboz” asarida yaramas, kasal odatga qarshi chiqadi. Turkiston oʻlkasida tarqalgan bu ifloslikdan Qodiriy juda qattiq nafratlangan. Aynan “Juvonboz” asari yozilayotgan bir davrda “Turkiston viloyatining gazetisi”da (1914-yil 24-iyun, 50) “Hayo” imzosi bilan “Julqunboy bilan mubohasa” degan maqola bosiladi. Aftidan, “Hayo” Julqunboyni taraqqiyparvar jadidlarga, zamonaviy gazeta-jurnallarga targʻib-tashviq etib yurgan koʻrinadi. Ammo Julqunboy taraqqiyparvarlardan birining yonida “bolasi birlan mast” boʻlib yurganini koʻrib qoladi. Taraqqiyparvarlardan koʻngli soviydi. Maqola muallifi Julqunboyga tanbeh maʼnosida bir-ikki iflosga qarab, butun taraqqiyparvarlar ustidan hukm chiqarish yaramaydi, degan soʻzlarni aytadi [Hayo 1914]. Oʻzini “men taraqqiyparvarman” deya tanishtirib, ammo aslida, oʻzini fahsh ishlarga urgan koʻzboʻyamachi munofiqlar oʻsha zamonlarda ham boʻlgan. Mirmuhsin Shermuhammad iborasi bilan aytganda: “Men dinchi” deb oʻziga yolgʻon ism bergan bir xoindan millatga qanday zarar

<sup>1</sup>Hozirda “Uygʻonish davri adabiyoti” termini bilan nomlanayotgan davr adabiyotshunosligimiz tarixida “Oʻzbek burjua adabiyoti”, “Jadid adabiyoti”, “burjua jadid adabiyoti”, “jadidlarning goʻzal adabiyoti” kabi atamalar bilan nomlangan. Qodiriyning “Juvonboz” va “Baxtsiz kuyov” asarini “Oʻzbek burjua adabiyoti” (1934) degan kitobiga kiritgan Abdurahmon Saʼdiy har ikki asarning “mafkuraviy ustanovkasi, tematikasi va plani”da “Padarkush”ning hamda ozarbayjon “burjua jadid adabiyotining” taʼsiri borligini aytadi.

tegsa, shuningdek, "men taraqqiychi" deb, o'rus marjasi ortidan tun-kun fohishaxonaga yugurib yurgan qisqa kiyimli milliy xuliganlardan-da shu darajada zarar tegadi!" [Mirmuhsin 1917].

Abdulla Qodiriyning maqsadi ham "Juvonboz"ni yozish orqali o'sha tuban odatlarning, "milliy xuligan" va "sharlotan"larning millat boshiga keltirayotgan zararini uqtirish edi. A.Qodiriy "Juvonboz"dagi ayrim sahnalar keyinchalik yozgan "Kalvak maxzumning xotira daftaridan" degan hajviyasida, "Mehrobdan chayon" romanining ayrim o'rinlarida badiiy aks ettirgan edi.

"Juvonboz"da adib ijodining dastlabki namunasida, har holda, Qodiriy iste'dodidan nishona bor. Oybek adibning ijodiy yo'lini tekshirar ekan, undagi asosiy tendensiyalarni, nafosatni aniq sezadi; goho davr adabiy tanqidchiligi talabi va mezonlari ichiga fikrini qamashga majbur bo'lsa, goho o'z ichki intuitiv idroki oqimida, badiiy sezim quvvatining inersiyasi bilan haqiqatni ham aytib o'tadi. "Juvonboz" va "Baxtsiz kuyov"lar mashqi tufayli yozuvchining qalami charxlanib bordi. "Uloqda" hikoyasida jiddiy realistik o'zgarish yuz berdi. Oybek yozdi: "Abdulla Qodiriy turmushni badiiy ko'rsatishda tez o'sadi. Nasrchilikda uning ustaligi mukammallashadi. 1916-yillarda yozilgan "Uloqda" nomli hikoyasi "Juvonboz" va boshqa asarlariga nisbatan tenglashtirmaslik darajada yuqori bir asar. Yozuvchi hikoya texnikasi, priyomlarini egallagan. Voqealarni ochish, bularning inkishofi va yechilishi Ovro'pa novella forma ravishidadir. Bu asarda jonli bo'yoqli obrazlar uchraydi. Kishilarning portreti aniq, qabartib beriladi... "Uloqda" hikoyasida tashviqotchining, voizning o'rnini san'atkor oladi" [Ойбек 1936, 6-7].

Darhaqiqat, Abdulla Qodiriyning jadidona ruhdagi "To'y", "Ahvolimiz", "Millatimga bir qaror!", "Fikr aylagil" degan she'rlari, "Juvonboz" hikoyasi va "Baxtsiz kuyov" pyesasidan keyin yozilgan "Uloqda" hikoyasi adibning voqelikni san'atkorona tasvirlashning realistik tamoyili tomon yuz burishi bo'ldi. A.Qahhor ta'biri bilan aytganda, "Yevropa adabiyoti gazi bilan o'lchaganda ham to'laqonli asarlar" yozdi. Jadidona ma'naviy-ma'rifiy muhitda maydonga kelgan "O'tkan kunlar" romani nafaqat Abdulla Qodiriy ijodining, balki jadid nasrining, yangi roman janrining gultoji sanaladi.

Abdulla Qodiriy "O'tkan kunlar" romanini yozish bilan o'zbek romanchilik maktabiga asos soldi. Romanning boshidagi bir qancha fasl dastlab "Inqilob" jurnalining 1923-1924-yilgi sonlarida bosiladi. Keyin 1925-1926-yillarda romanning har bir bo'limi alohida

kitob holida nashr etilib, qo'lma-qo'l o'qiladi. "O'tkan kunlar" yozilgan davr o'zbek xalqi uchun millatning erki, ozodligi, mustaqilligi, jahondagi o'rni masalasi hayot-mamot ahamiyatiga molik edi. Abdulla Qodiriy o'z davrining ilg'or bir ziyolisi sifatida Vatan va millat taqdiri ustida astoydil qayg'urdi, o'zicha najot yo'lini izladi. Zamon taloto'plari adib qalbini iztirobga soldi. "O'tkan kunlar" romani orqali xalqning milliy ongini uyg'otmoqchi bo'ldi, "tariximizning eng kir, qora kunlari" – yurtni mustamlaka balosiga giriftor etgan keyingi noahil "xon zamonlari" to'g'risida so'z ochib, bu ayancli haqiqatdan xalqqa saboq bermoqchi bo'ldi.

"O'tkan kunlar" romanining ma'no-mundarija doirasi nihoyatda keng. Unda xilma-xil insoniy taqdir, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy, oilaviy-ishqiy muammolar qalamga olingan. Biroq ular orasida yurtning taqdiri, mustaqilligi masalasi alohida ajralib turadi. Binobarin, el-yurtning mustaqilligi, birligi masalasi romanning asosiy pafosini tashkil etadi. Asarning bosh qahramonlari Otabek va Yusufbek hojilar shu yurt istiqloli, faravonligi, osoyishtaligi yo'lga hayotini, jonini tikkan fidoyi kishilar qiyofasida tasvirlanadi.

"O'tkan kunlar" – bamisoli ulkan va tiniq ko'zgu, unda o'zbek millatining muayyan tarixiy sharoit, vaziyatdagi turmushi, urf-odatlar, ruhiy-ma'naviy dunyosi, bo'y-basti, qiyofasi keng ko'lamda aniq, ravshan gavdalantiriladi. Romandagi uchlik – oshiq, ma'shuqa va ag'yor, bir qarashda, an'anaviy ishq dostonlarini ham eslatadi. Unda Otabek bilan Kumushning toza muhabbati, ishqiy kechinmalari, baxti va baxtsizligi juda zo'r mahorat bilan tasvir etiladi. Asardagi juda kam insonlar qalbidan chuqur joy oladigan bir "durri bebaho" – ishq-muhabbat tuyg'usiga doir inja tafsilotlar kitobxonni hayajonga soladi; Otabek bilan Kumushning saodatli onlaridan mahrum etgan fojeaviy sahnalar kishini chuqur o'yga toldiradi. Muallif oshiqlarning ishqiy sarguzashtlari bahonasida muayyan tarixiy davrni – Turkistonning rus bosqini arafasidagi ahvoli, qora kunlarini ko'z oldimizda gavdalantiradi. Abdulla Qodiriy Otabek bilan Kumushning ishq tarixini yozar ekan, ayni damda o'lkaning tutqunlikka tushishining bosh sababi jaholat, qoloqlik va o'zaro ichki nizolardir, degan fikrni g'oyat ustalik bilan asarning mazmun-mohiyatiga singdiradi.

Adib romandagi markaziy obrazlardan biri – Yusufbek hoji zimmasiga katta yuk yuklaydi. U o'zaro mahalliy ziddiyatlarning zararini yaxshi biladi, qipchoq qirg'inini qoralaydi, aksincha, bir millatning ikki qavmini ularni "chin yovg'a beriladigan kuch" uchun

ittifoqchi sanaydi. Noo'rin isyonga o'tlanayotgan olomonga qarata: "... Biz qipchoqqa qilich ko'targanda, o'ris bizga to'p o'qlaydir. Siz dunyoda o'zingizning yagona dushmaningiz qilib qipchoqni ko'rsangiz, men boshqa yovni har zamon o'z yaqinimga yetgan ko'raman", deb aytadi. Biroq hojining istagiga qarshi qirg'in bo'lib o'tadi. Buning ustiga ustak Otabek ham otasining bu ishda qo'li borligidan shubhalanib hojining ko'ngliga ozor yetkazadi. Yusufbek hojining o'zini oqlab masalaning tub mohiyatini tushuntirgandan so'ng aytgan quyidagi so'zlari bu shaxsning chindan ham yirik-ulug' ekanini yaqqol ko'rsatadi:

"Biz shu holda ketadigan, bir-birimizning tegimizga suv qo'yadigan bo'lsak yaqindirki, o'rus istibdodi o'zining iflos oyog'i bilan Turkistonimizni bulg'atar va biz bo'lsak o'z qo'limiz bilan kelgusi naslimizning bo'yniga o'rus bo'yindirig'ini kiydirgan bo'larmiz. O'z naslini o'z qo'li bilan kofir qo'lig'a tutqin qilib topshirg'uvchi biz ko'r va aqlsiz otalarg'a Xudoning la'nati albatta tushar, o'g'lim! Bobolarning muqaddas gavdasi madfun Turkistonimizni to'ng'uzxona qilishg'a hozirlang'an biz itlar Yaratg'uvchining qahriga albatta yo'liqarmiz! Temur ko'ragon kabi dohiylarning, Mirzo Bobur kabi fotihlarning, Forobiy, Ulug'bek va Ali Sino kabi olimlarning o'sib-ungan va nash'u namo qilg'onlari bir o'lkani halokat chuquriga qarab sudraguvchi albatta Tangrining qahriga sazovordir, o'g'lim! Gunohsiz bechoralarni bo'g'izlab, bolalar yatimxonalarini vayron qilg'uvchi zolimlar – qurtlar va qushlar, yerdan o'sib chiqq'an giyohlar qarg'ishiga nishonadir o'g'lim!..."

Ota va o'g'il suhbatida jarayonida aytilgan bu gaplar katta ijtimoiy mohiyatga ega. Hojining bu masalalarda o'z qarashi, o'z gapi bor. Shuning uchun uning fikrlari Otabekni uyalib yerga qarashga majbur etadi. Abdulla Qodiriy romanda o'zbekning sokin oilaviy hayot tarzini ham, kundosh kelinlar orasidagi o'zaro nizolar va ularning yechimini ham juda ishonarli, mahorat bilan tasvirlaydi.

Romandagi har bir qahramonda joziba bor; ularning ko'ngli, ko'zi, ma'naviy qiyofasi ko'zga ko'rinib turadi; yurak urishlari eshitiladi. Asosiy, ikkinchi darajali va hatto epizodik timsol-obrazlarning fikrlari teran, mulohazalari hikmatlar bilan to'yingandir. Rahmat, Akram hoji, Oysha buvi, Oybodoq, Ali va boshqa qator epizodik obrazlar o'zining yorqin qiyofasi hamda mantiqan kuchli so'zlari bilan esda qoladi.

Asar avvalidagi bir yig'inda majlis ahli Turkistonning o'sha paytdagi holatini tahlil qiladi. Ziyo shohichi: "Bizning shu holga tushishimiz o'z fe'li-xuyimizdan", deydi. Otabek esa ijtimoiy tubanlikning sababini ittifoqsizlikda, o'zaro nizolarning avj olganida,

“buzg’unchi va nizochi unsurlar tomir yoyib, har zamon sodda xalqni halokat chuquriga qarab” tortishida, deb biladi. Otabek XIX asr oxiridagi Turkistonda kechayotgan ahvolga doir “chuvalgan ipning uchini topib bergandek” bo’ladi. Darhaqiqat, xalqning obod va ozod turmushini dil-dildan istagan Abdulla Qodiriydek bir insonning ma’naviy-estetik dunyosiga ham bunday fikr-mulohazalar begona emas, albatta.

Adibning badiiy so’zida ontologik-umrboqiylik jihatidan betakror joziba bor; shu bois “O’tkan kunlar”ni necha topqir o’qisa ham odam to’ymaydi; qayta mutolaaga ehtiyoj sezaveradi. Roman o’quvchini zeriktirmaydi. Qayta o’qish jarayonida asarning yangi qirralari kashf etiladi. Bu hol, tabiiyki, adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga daxldor hodisadir. Zero, ko’rkam adabiyotdek san’at dunyosida poetik nutq muhim sanaladi; so’z vositasida manzara, ruhiyat va obraz chiziladi; “umr – otilgan o’q ermish”, “o’rinsiz chiransang, beling sinadi” singari hikmatlar bayon etiladi. Barchaga ayon bu haqiqat badiiy adabiyotning eng murakkab alifbosidir. So’z vositasida obraz yaratish yuzasidan ezmalanib, biljirab o’tirishga zarurat yo’q. Ammo Abdulla Qodiriy so’zida insonni o’ziga bog’lab turadigan, insonni o’ziga ohanrabodek tortib turgan quvvat bor. Buni o’quvchi sezmasligi mumkin emas. Aynan so’zning ta’siri bois Kumush o’lgan sahnada yig’laydi kitobxon. Aytmoqchi, bu epizodning o’zi yig’lab yozilgan. Demak, adibning titragan, ichikkan, o’ksigan yuragi shu sahifalarga ko’chgan. Badiiy ijoddagi bir qonuniyat shuki, mujmal tasavvurlar mujmal ifodalanadi; yig’lab yozilgan sahifalar yig’lab o’qiladi. Chinakam adibning estetik dunyosi, san’atkori ijodkor qalbi ana shunday sahifalarga muhrlanadi.

Abdulla Qodiriy sohir qalami ostidan chiqqan aksar toza qahramonlarning ich-u toshi jozibali, suyukli, ta’sirli. Chunki adib so’z so’zlashda uzoq andishaga boradi; quruq bayon o’rniga voqelikni, insonni tasvirlashni muhim sanaydi. Bevosita badiiy asarlaridan olingan misollardan tashqari adibning turli maqolalarida aks etgan adabiy-estetik qarashlarida ham o’sha konsepsiya o’zining teran ifodasini topgan. “Yozg’uvchilarimizga” nomli maqolasida: “So’z qolip, fikr uning ichiga qo’yilgan g’isht bo’lsin”, degan maslahatni beradi. So’ngra aynan so’z so’ylash to’g’risida quyidagi e’tiborli fikrlarni bayon qiladi: “So’z so’ylashda va ulardan jumla tuzishda uzoq andisha kerak. Yozuvchining o’zigina tushunib, boshqalarning tushunmasligi katta ayb. Asli yozuvchilik aytmoqchi bo’lgan fikrni hammaga barobar anglata bilishda, oraga anglashmovchilik solmaslikdadir. Bundan tashqari, fikrning ifodasi xizmatiga yaramagan so’z va jummalarga

yozuvda aslo o'rin bermasligi lozim". Badiiy ijod tabiatiga tegishli bunday falsafiy fikr-mulohazalar barcha jadid adiblari asarlari tarkibida ham uchraydi va bu maslahatlar eskirmaydigan haqiqat sanaladi.

Abdulla Qodiriy romanlarini o'zbek adabiy tilining zamonaviy ko'rinishda shakllanayotgan bir davrda yozdi. Adabiy tilning rutbasi, maqomi yuksalishida adibning xizmati katta bo'ldi. Zero, til millatni birlashtiruvchilik qudratiga ega qadriyatdir. Qodiriyshunos olimlar fikriga e'tibor berilsa, Abdulla Qodiriy toshkentlik bo'la turib o'z romanlarida mahalliy sheva unsurlarini umuman qo'llamaydi. Hatto qahramonlarining nutqini individuallashtirishda ham boshqa badiiy vositalardan foydalanadi. Adib o'z asarlarida butun mahorati bilan o'zbek adabiy tilining boyligini, o'zbek tilining keng imkoniyatlarini namoyish ham qiladi. Masalan, yozuvchining "O'tkan kunlar" romani tarkibida keladigan: "Ul turg'on joyida qoziqdek qoqilib qolg'on edi", "Kechaning qarong'iligi ustiga mevalarning quyuq yaproqlari qo'shilib, bu maydon ayniqsa Otabekning hozirgi ko'ngliga yaqinlashib kelar edi" kabi ifodalarda "q" tovushining takroridan, "Kishi Otabekni o'tquzg'ach, tokchadan sopol lagan bilan qovuqni olib chaqmoq surtdi. Sham' yoqildi. Bu kishi qirq yoshlar chamaliq, qonsiz yuzlik, siyrakkina soqollik, qo'y ko'z, ko'b vaqt madrasa riyozatini chekkannamo, qotma, uzun bo'ylik bir odam edi" kabi misollardagi joziba har bir o'quvchi e'tiborini tortadi. Shuningdek, "Tana buzoqning turqi tuqg'anig'a tamg'a" yoki "...oldidagi ovni ko'rmay, uzoqdagi yovni ko'radi", "Xonning qo'yini boqish uchun, qovoqlarni belga taqish uchun...", "Endi ko'rsam miltiqning o'qidek, pushti gulning to'qidek kelinim bor ekan" kabi yuzlab xalqona iboralar ham adib qahramonlari nutqining ta'sirchanligini kuchaytiradi. Bir o'rinda Oftob oyimning egachisini: "Yoshi ellidan oshqan, kulgusi ichiga to'lub toshqan bir xotun..." tarzidagi qofiya bilan tavsiflaydi.

Abdulla Qodiriy bejiz: "O'zbek tili kambag'al emas, balki o'zbek tilini kambag'al deguvchilarning o'zi kambag'al. Ular o'z non-donliklarni o'zbek tiliga to'nkamasinlar", degan fikrni aytgan emas. Aynan o'zbek tilining naqadar boy imkoniyatlarga egaligini asarlari bilan isbotladi. Qolaversa, ma'rifatli bir ziyoli sifatida o'zbekning so'zi uchun, adabiy tilning istiqboli uchun qayg'urdi. Bu chin haqiqatni biz har doim esda tutmog'imiz lozim.

"O'tkan kunlar" xayoliy va hayotiy omillar uyg'unligida maydonga kelgan ulkan bir ma'naviyat qasriki, uning ichkarisiga kirgan odam insoniyat abadiyatiga daxldor tushunchalarning badiiy talqiniga, eng nafis his-tuyg'ularning betakror tasviriga, o'zaro

chambarchas bog'langan ijtimoiy va individual holatlar zanjiriga duch keladi; aqli hayron qoladi.

Zero, Abdulla Qodiriy ikkinchi yirik asari "Mehrobdan chayon" romani to'g'risida ham shunday muhim fikrlarni bayon qilish mumkin.

### **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, birinchi o'zbek romani egasi, iste'dodli adib Abdulla Qodiriyning asarlari o'zbek jadid adabiyoti tarixida mumtoz o'rinni egallaydi. Uning ayrim hikoyalari, xususan, "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari nafaqat o'zbek, balki turkiy xalqlar, umuman, jahon adabiyotining go'zal namunalari qatoridan joy olishga munosib asarlardir. Adibning bu romanlarini turkiy xalqlar adabiyotidagi jadidona pafosli asarlar bilan qiyoslab o'rganishga ham zarurat bor, albatta.

"O'tkan kunlar"ni ingliz tiliga o'g'irgan amerikalik tarjimon Mark Riz e'tirofiga ko'ra: "O'tkan kunlar" romani bosh qahramoni "Otabek – jadid" edi. U yana ta'kidlaydiki, Abdulla Qodiriy o'z romani orqali jadid sifatida o'z zamonasida "kelajak avlodni yaqinlashib kelayotgan xavf-xatardan" ogohlantiradi ham.

### **Adabiyotlar**

- Болтабоев, Ҳ. 2007. *"Мунозара"нинг туғилиши*. Фитрат ва жадидчилик. Тошкент.
- Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти*. 2004. Тошкент: Маънавият.
- Мирмуҳсин. 1917. "Динчилар, тараққийчилар". *Шўро*, 20.
- Ниёзий, Ҳамза. 1980. *Мукамал асарлар тўплами*. 4 томлик. 2 том. Тошкент: Фан.
- Каримов, Н. 2003. *Чўлпон*. Тошкент.
- Ойбек. 1936. *Абдулла Қодирийнинг ижодий йўли*. Тошкент: Фан.
- Ҳаё. 1914. "Жулқунбой бирла мусоҳаба". *Туркистон вилоятининг газети*, 26 июнь, 50.
- Қуронов, Д. 2004. *Чўлпон насри поэтикаси*. Тошкент: Шарқ.
- Қодирий, Абдулла. 1992. *Ўткан кунлар, Меҳробдан чаён*. Романлар. Тошкент: Шарқ.
- Қодирий, Абдулла. 1996. *Кичик асарлар*. Тошкент: Бадиий адабиёт нашриёти.



## Uzbek jadid prose and Abdulla Qadiri

Bahodir Karimov<sup>1</sup>

### Abstract

This article deals with the prose works, which are important part of Jadid literature. The ideological features of some prose works both small and large are examined. In particular, some aspects of Abdulla Qadiri's work are evaluated in the context of modern literature. Jadid writers, especially in the prose works written in the first phase of the same movement, there is an ideological and artistic synchronization and harmony. The scale of modern Uzbek literature, the prose of Abdulla Qadiri is a magnificent place of sophistication and at the same time a wake-up call for everyone.

**Key words:** *jadid literature, drama, story, novel, pathos, image, poetic speech.*

### References

- Boltaboev, H. 2007. *"Munozara"ning tug'ilishi*. Fitrat va jadidchilik. Toshkent.
- Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti*. 2004. Toshkent: Ma'naviyat.
- Mirmuhsin. 1917. "Dinchilar, taraqqiychilar". *Sho'ro*, 20.
- Niyoziy, Hamza. 1980. *Mukammal asarlar to'plami*. 4 tomlik. 2 tom. Toshkent: Fan.
- Karimov, N. 2003. *Cho'lpon*. Toshkent.
- Oybek. 1936. *Abdulla Qodiriyning ijodiy yo'li*. Toshkent: Fan.
- Hayo. 1914. "Julqunboy birla musohaba". *Turkiston viloyatining gazetasi*, 26 iyun, 50.
- Quronov, D. 2004. *Cho'lpon nasri poetikasi*. Toshkent: Sharq.
- Qodiriy, Abdulla. 1992. *O'tkan kunlar, Mehrobdan chayon*. Romanlar. Toshkent: Sharq.
- Qodiriy, Abdulla. 1996. *Kichik asarlar*. Toshkent: Badiiy adabiyot nashriyoti.

---

<sup>1</sup>*Bahodir N. Karimov* – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

**E-mail:** bahodirkarim66@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0002-9906-5183

**For citation:** Karimov, B.N. 2022. "Uzbek jadid prose and Abdulla Qadiri". *Uzbekistan: Language and Culture* 2: 61-71.

## MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

### I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

### II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

### III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda “tarjima muallifniki”

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

#### **IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi**

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

#### **V. Havola va izohlar berish**

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

#### **VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi**

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

#### **VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi**

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

#### **VIII.1. Kitoblar uchun**

##### **Bibliografiyada:**

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

##### **Matnda kitobga havola:**

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

**Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi.** Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

**Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

**Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

**Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:**

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

**Elektron kitobni bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

**VIII.2. Jurnal maqolasi uchun**

**Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

**Matnda jurnal maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

**Elektron jurnal uchun:**

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

**Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

**Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

### VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

#### **Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

#### **Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

#### **Adabiyotlar**

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

#### **Adabiyotlar**

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

## GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

### 1. General

#### - Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

### 2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16<sup>th</sup> Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

### **3. Style and Usage**

#### **1) Translation**

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

#### **2) Names and Terms**

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

### **4. Quotation**

#### **1) Block Quotations:**

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

### **5. Others**

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).



## 6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

### BOOK

#### Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

#### In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

#### Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

#### In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

#### Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

#### In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

#### Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

#### In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

### BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

**Reference List (hanging indent):**

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

**In Text Cite:**

[Austen 2007, 101]

**Reference List (hanging indent):**

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

**In Text Cite:**

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

**JOURNAL ARTICLE**

**Article in a print journal**

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

**Reference List (hanging indent):**

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

**In text cite:**

[Weinstein 2009, 440]

**Article in an online journal**

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

**Reference List (hanging indent):**

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

**In text cite:**

[Kossinets and Watts 2009, 411]

**Article in a newspaper or popular magazine**

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

**Reference List (hanging indent):**

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

**In text cite:**

[Mendelsohn 2010, 68]

**Reference List (hanging indent):**

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

**In text cite:**

[Stolberg and Pear 2010, 12]

**WEBSITE**

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

**Bibliography (hanging indent):**

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

**In text cite:**

[Google 2009]

**Reference List (hanging indent):**

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

**In text cite:**

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

**Manzil:** Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos  
Hojib ko'chasi 103-uy.  
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.  
Website: [www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)  
E-mail: [uzlangcult@gmail.com](mailto:uzlangcult@gmail.com)

Bosishga 30.06.2022-yilda ruxsat etildi.  
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.  
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida tayyorlandi va sahifalandi.  
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.  
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.  
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,  
58-a harbiy shaharcha.